

K 2797
2

Handwritten signature and stamp

სტრუქტურა ენა

დ. კარგიშვილისა

ვამოცემა

წ. კიკინაძისა

ბეჭდვა	№
ბეჭდვა	517
ბეჭდვა	514
ბეჭდვა	№
ბეჭდვა	№

ბეჭდვის

სტამბა გრ. ჩარკვიანისა ქ. თბ. ქ. ჩარკვიანი

1894

9(47.922) "16"

ქართული
საქმიანობა

9(47.922)

სტამბა ვეზე

დ. კანკეჭაშვილისა

გამოცემული

ზ. ჭიჭინაძისაგან.

ტფილისი

სტამბა გრ. ჩარკვიანისა || Тип. Гр. Чарквіани

1894

47.922
2

K

1706 ავტოგრაფი, 17.1.1894

საქართველოს
საბჭოთაო
საბჭოთაო

Дозволено ценз. Тифлисъ, 14 Февраля 1894 г.

სკვებ-2000
შემოწმებულია

როსტომ მეფე

1633—1658 წწ.

I.

დიდი უბედურება ეწია საქართველოს მეთხუთმეტე საუკუნის ნახევარში. იმ დროს, როდესაც ერთი მხრით ოსმალები, მეორე მხრით სპარსელები ცდილობდნენ საქართველოს დაპატრონებოდნენ, ის განაწილდა სამს სამეოფოდ და სუთს სამთავროდ. მაგრამ თვით განაწილება ისე საუბედურო არ იქნებოდა, ქართველს მეფეებს და მთავრებს რომ შეეგნოთ ქართველის ეროვნების ინტერესი, თანხმობით ეცნოთ ერთმანეთში და შეერთებულიყვნენ ფედერატივულად¹⁾ კავშირით საერთო გარეშე მტრების მოსაგერებლად. ამის მაგიერ ქართველმა მეფეებმა და მთავრებმა იწიეს ერთმანეთში ჯიბჭი და მტრობა, ასე რომ ისინი სშირად ერთმანეთის წინააღმდეგ იწიებდნენ გარეშე მტრებს. ამის დამნაშავე სპარსელები და ოსმალები უფრო გათამამდნენ და უფრო სშირად იწიეს საქართველოს არე-მარეში შემოსევა მის დასაზურებლად. ქართველები კი ნაწილ-ნაწილ დაუოფილები, ერთმანეთის დაუ-

¹⁾ ფედერატიული კავშირი ჰქვიათ ქვეყნების ისეთს კავშირს, როდესაც ერთად იგერებენ მტერს და ერთმანეთში მშვიდობიანად და თანხმობით არიან.

სმარებლად იბრძოდნ და არ ემორჩილებოდნ მტერს.
 მაგრამ რას გააწყობდა ცალკე თვითოეული საქართველოს
 სამეფო ან სამთავრო დიდის სწავისთვის და ოსმალეთის
 წინააღმდეგ. ქართველები მთელს თავიანთ ძალდასხვევას და-
 მოუკიდებლობის დასაცავს ანდომებდნ და დრო და ძალა
 აღარ რჩებოდათ ცხოვრების გასაუმჯობესებლად და გო-
 ნების გასაპოვებლად.

ცხადია, ასე არ იქნებოდა საქართველოს ერთობა ან
 ფედერატიული კავშირი რომ დაეცვა. ქვეყნის გეოგრა-
 ფიული მდებარეობა, საღსის სიმამაცე და მსხეობა და
 ცოტაოდენი პოლიტიკური გამჭრიახობა და მოსერსებუ-
 ლობა მმართველებისა საკმარისნი იყვენ, რომ ქართველს
 კრს დაეცვა დამოუკიდებლობა. მთიანი და სეობიანი სა-
 ქართველოს არე-მარე არ იყო ადვილი მტრის შემოსასეკად.
 ქართველებს თვით ბუნებრივს სიმამაცესთან მსხეობას აძ-
 ლეკდა ის გარემოება, რომ ისინი იცავდნ მტრის წინა-
 აღმდეგ თავიანთ სასლ-კარს, სამშობლოს და სარწმუნო-
 ებას. საქართველოს მოსამსლერე დიდი სასელმწიფოებო
 ერთმანერთის მტრები იყვენ სარწმუნოებრივ და პოლი-
 ტიკურად. ამის გამო საქართველოს მმართველებს შე-
 კდლოთ ისე დაეჭირათ საქმე, რომ ერთ-ერთი თავიანთკენ
 მიემსროთ და ამ ნაირად ორისგანვე დამოუკიდებლნი
 დარჩენილიყვენ.

მაგრამ იმის მაგივრად, რომ ქართველები მორიგე-
 ბულიყვენ ერთმანერთში საერთო მტრების მოსეგრებლად,
 თვით მტრები მორიგდნ საქართველოს დასაპყრობლად.

ერთმანერთში ციფობის მოსასპობლად მათ საქართველოში
 ასე განაწილეს: აღმოსავლეთი საქართველო, ე. ი. ქარ-
 თლი და კახეთი დაიხემა სპარსეთმა, დასავლეთი საქარ-
 თველო, ე. ი. იმერეთი, სამცხე, გურია, ოდიში და აბ-
 ხაზეთი ოსმალებმა ამის შემდეგ მტრების მიზანი
 უფრო ადვილი მისაღწევი შეიქნა. ერთმანერთთან ციფო-
 ბისაგან თავისუფლებმა მთელი თავიანთ მეცადინეობა და-
 ხეკმებუფას ქვეყნების დაზურობას მიაქცია. ქართველები
 მაინც კიდევ მხნედ იუვენ და ჭიუტად ებრძოდნენ მტრებს,
 მაგრამ ეს ჭიუტობა ძვირად უყდებოდა ქართველს ერს.
 რაჟი ერთხელვე განაწილებული საქართველოს ქვეყნები
 კვლარ შეერთდენ და ვერც მოახერხეს ოქტობრული
 კავშირის შეკვრა, ეროვნების არსებობის დასაცველად ისლა
 დაჩნა, რომ თავითოეული სამეფო და სამთავრო დამორ-
 ხალებოდა ძლას და ეცნო მტრის ზესელმწიფება, რომ-
 ელიც მაინცა და მაინც ძლიან სამხელო არ იყო ზე-
 სელმწიფება, რომელიც სპარსეთსა და ოსმალების უხდო-
 და საქართველოს სამეფოებსა და სამთავროებსე მოკუბ-
 ვებინა, მდგომარეობდა იმაში, რომ ქართველები ამითონ
 მოყურულს ურთიერთობაში ყოფილაევენ, ხანდახან მიშვე-
 ლებოდნენ მტრის წინამდეგ და ეძლიათ მცირეოდენი
 ხარჯი. სსკაფრთვ ქართველებს უტოვებდენ სრულს ში-
 ხაურს დამოუკიდებლობას და თავისუფლებას. ქართველე-
 ბის მსრით ოსმალებისა და სპარსეთის ზესელმწიფების
 უარყოფა მსოფლიოდ აბრაზებდა და ამჟინვარებდა მტრებს.
 ქართველებს რომ ზესელმწიფება დაეომოთ ოსმალებისა

ან სპარსეთისათვის და ამ ნაირად მოუპოვებინათ მშვიდობა, უფრო სასარგებლო იქნებოდა ქვეყნისა და ერისათვის, ვიდრე გამუდმებული ქვეყნის მანარალებული და ერის ამომწყვეტი ბრძოლა სრულის დამოუკიდებლობისათვის. დროთა გამჯობებაში მშვიდობიანად განვითარებულს და დასვენებულს ქართველს ერს უეჭველია შესვდებოდა ისეთი შემთხვევა, როდესაც ადვილი იქნებოდა მტრის თავითგან მოშორება და სამუდამოდ მტრის უღლისგან გათავისუფლება. სპარსეთიც და ოსმალეთიც სწორად ყოფილან იმნაირს კრიტიკულს მდგომარეობაში, რომლითაც შექმლათ ესარგებლათ ქართველებს.

ამნაირის პოლიტიკის მაგიერ ქართველი მეფე-მთავრები მოეჭქსმეტე საუკუნის მეორე ნახევრითგან დაადგენ იმნაირს, რომელმაც უფრო ააღლვა მტრები და გაამძვინკარა მათ წინააღდეგ. მათ მიმართეს შემწეობის სათხოვნელად შორეულს სასულმწიფოს, მართალია, ძლიერს, მაგრამ ისე დაშორებულს, რომ მისგან რაჲ საგრძნობელის შემწეობის მიღება მოსალოდნელი არ იყო. ქართველმა მეფეებმა და მთავრებმა სპარსებისა და ოსმალების საძულელით რუსთ სულმწიფეებს აუთქვეს მორჩილება, შეჭვირეს ერთგულება და სცნეს მათი შესულმწიფება შემწეობის იმედით. ეს ამბავი რომ შეიტყეს სპარსებმა და ოსმალებმა, საშინლად იწყინეს. საქართველოს რუსეთთან დაახლოებაში მათ დიდი საშიშროება დაინახეს თავიანთ მომავლისთვის. ცხადი იყო მათთვის, რომ რუსეთი საქართველოს საშუალებით ფეხს მოიკიდებდა

მთელს კავკასიაში და შავსა და კასპიის ზღვებზედ
 მომაკვლის საშიშროების საცდილებლად იმათ მოინდომეს
 მის მიზნის მოსპობა. მათთვის ცხადი იყო, რომ სა-
 ქართველთა მეფე-მთავარნი და თავადნი მანამდე არ შე-
 ურიგდებოდენ სპარსეთისა და ოსმალეთის ზესელმწიფე
 ბას, სანამ ისინი საწმენებრავ არ შეეთვისებოდენ მათ.
 ამიტომ მათ საჭიროდ დაინახეს საქართველოში მკვმა-
 დიანის მეფეებისა და მთავრების დაყენება, დიდგვარობის
 და მათ საშუალებით მთელის საღისის გამკვამდიანება.

ოსმალეთმა დაიწყო მით, რომ სამცხე დაიმორჩილა,
 მთავრის მაგიერ ფაშად დასვა გამკვამდიანებულნი ათაბაგი
 და ძალით შეუდგა სამცხის თავად აწინაურების გამკვმა-
 დიანებას. ამას შემდეგ სამცხე სრულებით ჩამორჩა სა-
 ქართველთა და შეუერთდა ოსმალეთს სპარსეთთან აგ-
 რეთვე მოინდომა ქართლსა და კასეთში მკვამდიანის მეფე-
 ების დასმა და მათ საშუალებით თავად-აწინაურობას მიმ-
 სრობა. 1615 წ. შავაბაზ I შემოესია დიდის ჯარით
 კასეთსა და ქართლს, დაიმორჩილა ეს ქვეყნები და გადაეხა
 მათ მეფეები. კასეთში თეიმურაზ I-ის მაგიერ მეფედ
 დასვა მისი ბიძაშვილი იესე გიორგის ძე, ქართლში ლუარ-
 სან II-ის მაგიერ მის შავის ძმისწული ბაგრატ დავი-
 თის ძე, ორნივე მკვამდიანები. სპარსეთის ფაქები დიდის
 შატრვისტყმით იღებდენ თავის კარზე იმ ქართველს ბა-
 ტონიშვილებს, რომლებიც მათთან გამოცხადდებოდენ. ისინი
 უნიშნავდენ მათ ჯამაგირს, ამლეკდენ დიდს თანამდებობას და
 მხირდებოდენ საქართველოში გამეფებას, მხოლოდ ერთის
 შირობით, რომ მკვამდიანობა მიეღოთ აგრეთვე შატრვიით

კურადენ დიდებულს ქართველს თავადებს, რომლებსაც
მათთან მოკიდოდნენ. ამხარის მოპყრობის გამო მეჩვიდ-
მეტე საუკუნის დასაწყისში სპარსეთში ცხოვრებდნენ ქარ-
თლის ბატონიშვილები ბაგრატ და სოსრო დავითის
ძენი, თეიმურაზ კახტანგის ძე და კახეთის ბატონიშვილი
ესე გიორგის ძე. ლუარსაბის შემდეგ მეფის ტახტის
კახონიერი შემკვიდრე იყო ბაგრატა, თეიმურაზის შემ-
დეგ ესე და ყაენძაც ისინი გაამეფა იმ იმედით, რომ
ისინი ერთგულად დაიცავდნენ მის ზეხელმწიფობას. მაგრამ
ქართველებმა არ იყაბულეს მამადიანის მეფეების დანი-
შენა. კახელებმა იმავე წელაწადს გამოდევნეს ესე მეფე
და მიიწვიეს ისევე თეიმურაზ მეფე. ამის გამო შაჰ-
აბაზი შემოესია კახეთს მეორედ (1616 წ.), აიკლო
და ააოხრა ეს ქვეყანა, აქყარა 100,000 ქართვე-
ლი და მათ აღაგას დასასილა თათრები, ხოლო გამგე-
ბლად დასვა იეიქარ-ხანი. კახელები არც ამისთანა სა-
მაგალითო სასჯელს შეუძინდნენ. მათ კიდევ მიიწვიეს და
გამეფეს თეიმურაზი არა ერთხელ შემოესია კახეთს
სპარსეთის ჯარი და გადაეჭრა თეიმურაზი, მაგრამ კახე-
ლები თავისას არ იშლიდნენ და თეიმურაზს ამეფებდნენ,
სპარსელები წამოვიდნენ თუ არა ქართლში გამეფებულს
ბაგრატს და მის შემდეგ მის შვილს სვიმონს არც ქარ-
თლები მორხილებდნენ და თეიმურაზს იწვევდნენ მის მ-
გიერ. ბოლოს მოკლეს კიდევ სვიმონ მეფე და ქართლისა
და კახეთის მეფედ შეაქმნა თეიმურაზი (1629) წ. იკით
შაჰ აბაზის მოადგილე ყაენა შაჰ-სეფი, რომელიც მამის

და, თეიმურაზს შემოუთავადა, რომ მისი მოღალატე უნდა იყოს რაზმის ბეგლარბეგი დაკით უნდა ილაშქრო მისთვის გაკგზანა. თეიმურაზმა უნდა ილაშქროს გაკგზანას უარი უფო და სთხოვა რომ მიეტოვებია მისთვის დანაშაული. მაშინ გაბრახებულმა ყაენმა ქართლის მეფედ სოსრო ბატონიშვილი დანიშნა, კასეთის გამგებლად სალამ-ხანი. თეიმურაზის გასაძეგებლად კი გამოგზანა სპასალარი როსტომ სააკაძე ჯარითურთ (1633 წ.). ¹⁾

II.

სოსრო ბატონიშვილი იყო უკანონო შვილი დაკით მეფისა, მის ბაგრატ VI დაკით მეფის ქართლითგან გაძეგების შემდეგ (1579 წ.) მისი შვილები ბაგრატ და სოსრო სპარსეთს წავიდენ და იქ იზრდებოდენ ყაენების მფარველობის ქვეშ. სოსრო ჭკვიანი და მოსურსებელი კაცი იყო, შაჰ-აბაზ ყაენმა კარგად დაათვათა ის და მისცა ისპანის მოურაობა. 1624 წ. შაჰ-აბაზმა სოსროც გამოგზანა ქართლში სადაშქროდ, როგორც ერთი ჯარის უფროსთაგანი, ისახანის წინამძღოლობის ქვეშ აქითგან დაბრუნებულს 1625 წ. ყაენმა მისცა ყუადაღასობა, ე. ი. დანიშნა იმ ჯარის უფროსად, რომელიც ქართველის

¹⁾ ვახუშტი თვლის 1634 წ., მაგრამ ჩვენ უფრო სარწმუნოდ მიგვაჩნია მუნჯი, რომელსაც ემოწმება როსტომ მეფის გუჯარიც, სადაც 1848 წ. იხსენიება მის მეფობის მეთექვსმეტე წლად (იხ. ქართული ქრისტ. ჩუბინოვისა 203 და H de la G t II. LI. p 498).

ტყვეებისგან შესდგებოდა ¹⁾ 1628 წ., როდესაც შაჰ-
აბასის სიკვდილის შემდეგ სპარსეთში ჩამოვარდა შოთო
და ცილობა ტახტის დასჯერის გამო, ხოსრო ყულასადა-
სმა თავის ჯარის (ყულების) საშკალებით ყაენად დასვა
შაჰ-აბასის შვილის შვილი შაჰ-სეფი. ასაღმა ყაენმა ძა-
ლიან შეიყვარა ხოსრო, ემორჩილებოდა მის გაკლენას და
მამას ეძახდა. ბოლოს მძღლობა მათ გადაუსადა, რომ
ქართლის მეფედ დანიშნა. ამასთანავე გამოუცვალა სასული
და უწოდა როსტომი, რომლითაც ის შემდეგში იწოდებოდა.
მაშინ როსტომი 67 წლის მოხუცებული იყო.

როსტომი სააკაძეს და როსტომ მეფეს თან წამო-
ჰყვებენ ყველა ის ქართველი თავადები, რომლებიც სპარსეთ-
ში ცხოვრობდნენ. სპარსების ჯარი რომ სუნანს მოვიდა,
თეიმურაზი მუსრანში შეუდგა მის დასასკედრათ მზადებას
და მიიწვია თავადები ჯარით. მაგრამ ბეერი არაინ მივიდა
მასთან. შირიქით, როსტომის გამეფება რომ გააგეს,
იმის მხარეზე გადავიდნენ ბერნი მაშინ თეიმურაზი
ცოლშვილით იმერეთის საზღვრისკენ წავიდა. სპარსელები
მოკიდნენ ტფილისს და როსტომი გამოაცხადეს მეფედ.
სპარსულად სააკაძემ 2,000 კაცი გაგზავნა თეიმურაზის
წინააღმდეგ. თეიმურაზმა ამ ამბავზე იმერეთისკენ გასწია.
სპარსელები დაეწიენ ჰერანგის მთაზე მის მოსამსახურებს
და წაართვეს ბარგი.

¹⁾ იხ. როსტომ მეფის გუჯარი ჩუბინოვის ქრისტომა-
ტია გვ. 198.

ტფილისითგან როსტომ მეფე და სპარსელებს შორის
 მივიდენ და ოცის დღის გამკლობაში გორის ციხე
 შეკეთეს. როსტომთან მივიდენ ქართლის დიდებულები
 და მოწილება გამოუცხადეს. მცირეოდენთა შორის რო-
 სტომთან არ გამოცხადდა ფარსადან ციციშვილიც. ამის
 გამო როსტომ სპასალარი შეესია საციციანოს და დაუ-
 წყო ახსრება. როსტომ მეფემ რომ შეიტყო სპარსელების
 ბარბაროსული ქცევა, შეუთვალა როსტომ სპასალარს:
 „საქართველო ისედაც ახსრებულა და თქვენ რასღა ა-
 ხსრებთო“. სპასალარსა და მეფეს შორის ამის გამო
 უთანხმოება ჩამოვარდა და ორთავე ყაენს მისწერეს ერთ-
 მანერთის წინამდებ. ყაენმა როსტომ სპასალარი დაიბარა
 და მის მაგიერ გამოგზავნა შირვანის ბეგლარბეგი. რო-
 სტომ სხაკაძეს წასვლის შემდეგ ციციშვილი და სხვა
 თაკადები მივიდენ როსტომ მეფესთან ჯორში და მოწი-
 ლება გამოუცხადეს. ¹⁾

ამხარად გამოვიდა როსტომ ქართლში. იმავე დროს
 კასეთში სახად დაუდა სელიმ-ხანი როსტომის სელმუ-
 იების დასაცველად სპარსელებს ეჭირათ სამი ციხე:
 ტფილისისა, გორისა და სურამისა. ამას გარდა ყაენის
 ბრძანებით როსტომს ეჭკმდებარებოდენ ყაზახის, შამშ-
 დლოს და ლორის ხანები, რომელთაც მისთვის შემწე-
 ობა უნდა მიეცათ, როცა დასჭირდებოდა. შირადად როს-
 ტომი ძალაზნ მდიდარი იყო. გილანის ქალაქითგან ეძლე-

¹⁾ Chronique Géorgienne p 66.

ოდა წლიურად სამასი თუმანი; როგორც ისმინა მოურავი, იღებდა შემოსავალს ამ ქალაქითგან, სოლო თავის თანამდებობას ასრულებინებდა თავის დანიშნულს კეჭილს. როსტომისვე კეკუთნოდა ფეოტუქუ და სუნი და ჭეკუდა 5000 კომლი თათარი ელი და ოძისი უმაღ. თუმცა როსტომი პატარაობითგანვე სპარსეთში იყო გაზდილი, იმას მიხრ უყვარდა ქართველობა და დიდის პატრიარქით ეკიდებოდა ქრისტიანობას, ასე რომ ის მაჰმადიანი იყო გარეგნულად და არა ნამდვილის დაჯერებით, ქართველებისა და ქრისტიანობის სიყვარულთან ის აერთებდა სპარსეთის ერთგულებას და მაჰმადიანობის აღსარებას. ის ფიქრობდა, რომ მარტო მშვიდობიანი განწყობილება სპარსეთთან და უახლის ზესკლმწიფების ერთგულება იყო ერთად ერთი საშვალება საქართველოს კეთილდღეობისა დიდის ხნის გამაჯლობაში შენაძენმა გამოცდილებამ შეაგებინა მას თუ რა უბედურება სკდობდა საქართველოს ჯიუტობით და დაუდგომლობით. ამიტომაც მთელის მის მეფობის პოლიტიკა იყო სპარსეთის ზესკლმწიფების ერთგულება და სამეფოს შინაური აღორძინება. მაგრამ ქართველმა დიდებულმა თავადებმა არ იყაბუელს ასეთი მიმართულება და წინამდევობა დაუწყეს როსტომ მეფეს, რომელმაც მთელი თავის მეფობა მათ დაწყინარებას და დამორჩილებას მოახდომა.

III.

ქართლში მოსვლის დროს როსტომს არ ჭეკუდა ცოლშვილი, ვასუშტის მატინანის მოწმობით მოსვლისა-

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

თანავე შეეკმ მოითხოვა ცალად გორჯასზე ახალი შენობის
 ასული ქეთევან. ქეთევანი უნდა მალე მომკვდარიყოს,
 რადგან 1634 წ. როსტომმა შეერთო ოდიშის მთავრის
 ლევან დადიანის და მარიამ, ცალი სვიმონ გურჯელისა,
 რომლისგანაც ის გამორეზული იყო. 1)

ამ ქორწინების შემდეგ იწყება ქართლში დიდებულის
 თავადების არეულობა და შფოთი. მეფის ურჩობის
 დაწყების ნიშანი მისცა დათუნა არაგვის ერისთავმა. რა-
 დგან მის ძმამ ზურაბ ერისთავმა მოკლა სვიმონ II,
 როსტომის ძმისწული, ყველას კვლავ, რომ როსტომი
 შუეს იძებდა დათუნა ერისთავსე. თვით ერისთავსაც
 შიში ჰქონდა და მუდამ ფროთხილობდა. მეფე რომ
 მარიამ დედოფლის მოსყვანად წავიდა იმერეთის სა-
 ზღვარსე, ისიც თან ახლდა. სურამში ყოფნის დროს
 ისე შესინეს დათუნა ერისთავი მოსალოდნელის განსაც-
 დელათ მეფის მხრით, რომ მან დატოვა მეფე და სურა-
 მითგან როსტომის დაუკითხავად თავის საერისთავოში
 წავიდა. როსტომ მეფეს ეწყინა ერისთავის საქციელი და
 ამ ნაირად მათ შორის ჩამოვარდა უკმაყოფილება. დათუ-
 ნა ერისთავმა დაიწყო მოლაპარაკება სხვა თავადებთან და
 მიწერ-მოწერა გამართა თეიმურაზ მეფესთან, რომ მოქმე-
 დება დაეწყო როსტომის წინააღმდეგ. როსტომ მეფემ

1) ვახუშტი თვლის 1638 წ., მაგრამ წინააღმდეგს მო-
 წმობენ ხონისა და ილორის ხატების ზედწარწერანი, სადაც
 გიორგი იმერეთის მეფის ტყვეობა, რომელიც მოხდა იმავე
 წელს, იხსენიება 1634 წ. (იხ. H. d. G. t. II. L.
 pp. 269 და 535)

შეუთვალა 1635 წ. მუსრანიოგან ერისთავს, რომ მასთან მისუღიყო, ან ყაენთან წასუღიყო. თუ ერისთავი უარს იტყოდა, მეფე მზად იყო ჯარით საქრისთავოში გასალაშქრებლად. ერისთავი იძულებული შეიქნა მეფესთან მისუღიყო. მაგრამ ის მანც ფრთხილად იყო, თუმცა როსტომმა კარგად მიიღო, ასე რომ სადილობის დროსაც კი მეფის სუფრასე იარაღს არ იხსნიდა. ამავე დროს მუსრანში შეიზურეს თეიმურაზ მეფის კაცი, რომელსაც ერისთავთან მიწერილი წერილები უზოკეს. დათუნა ერისთავმა მოანდომა წერილების გამორთმევა, მაგრამ მეფის ბრძანებით არ დაანებეს. ერისთავი გაჭირვრულდა და რამდენიმე კაცი დასჭრა სანჯღლით. მაშინ როსტომის ბრძანებით თოფი ესროლეს და მოჭკლეს ის. ¹⁾

დათუნა ერისთავის შემდეგ არაგვი დაიჭირა მისმა ძმამ შაალმა, რომელმაც აგრეთვე წინამდევობა და ურჩობა გამოუცხადა როსტომ მეფეს. როსტომი მის დასამორჩილებლად მუსრანიოგან წავიდა ჯარით. შაალ ერისთავმა შეჭრა გზები თავის საქრისთავოში და მოემზადა მოსაგერებლად. როსტომ მეფე მივიდა ბაზალეთს, სოლო იქითგან გასული რომ ტყეში შევიდა, არაგველი, რომლებიც ჩასაფრებულნი იყვნენ, დაეცნენ მეფის ჯარის საბარგე ურმებს, დამსხვრიეს ისინი და მით გზა შეჭრეს. კიდრე მეფის ჯარი დამსხვრეულს ურმებს მილაგ-

¹⁾ Chren. Géor. p. 67; Giorgidj. (H. d. G. t. II. 1, I, p. 67).

მოალაგებდა და გზას გასსნიდა, არაგველები თოვს
ესროდენ და დადს წარალს აძლევდენ. როსტომ მეფემ
დაინახა, რომ ლაშქრობის გავრქელებს საწიანოაქნებოდა და
უკანვე გამობრუნდა. საბურდთანში ვაიგო, რომ თეიმურ-
რას მეფე იმერეთითგან გადმოსულყო ქართლში. ამის
გამვე როსტომ მეფე თბილისს წავიდა. ¹⁾

ზაალ ერისთავისა და სხვა თავადებისგან მიწვეულმა
და წაქეზებულმა თეიმურას მეფემ როსტომის არაგვს
გალაშქრება კარგს შემთხვევად სცნო, რომ მის წინაა-
მდეგ დაეწყო მოქმედება. იმერეთითგან გადმოვიდა ქართლს,
ინახულა ვახტანგ მუსრან-ბატონი და იოთამ ამილახვარი
და წავიდა კახეთს, სადაც, უეჭველია, თავის მომხრეები
იწვევდენ სულამ სინის წინამდეგ თეიმურასმა კახეთში
შეკრება ჯარი და გადმოვიდა ქართლს, მივიდა მუსრანს
და იქითგან წავიდა ქსნის საერისთვოში. თეიმურასთან
მოიყარეს თავი ზაალ არაგვის ერისთავმა, ვახტანგ მუსრან-
ბატონმა და იოთამ ამილახვარმა. თეიმურასი შეკრებილის
ჯარით დაესსა გორს, მაგრამ ცინე ვერ აიღო. როსტომ-
მა თავის წინამდეგ შემდგარის კავშირის მოქმედება
აწნობა უაენს, მაგრამ მისგან არაფერი შემწეობა მოუ-
ვიდა რა, რადგან თითონაც გაჭირებულს მდგომარეობაში
ყო რსმალეთთან ბრძოლის გამო. მაშინ როსტომ მეფემ
შეჭკრება სომხით-საბარათიანოს ჯარი და მივიდა გორს.
ქართლითგანაც მიიწვია ჯარი. თეიმურას მეფე და მისი

¹⁾ Gorgidj. (H. d, G. t. II, 1, I, p. 68.

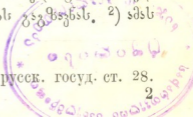
მოკავშირე თავადები წამოვიდნენ იკორთიოვან და
 კბრძოლენ გორის ასლთ. კარგა ხნის უამრავებს სადავო
 იყო ორისავე მხრით. ბოლოს როსტომმა აჯობა და მისი
 მოწინააღმდეგეები უკან დაბრუნდნენ იკორთის მთისკენ.
 თეიმურაზი და თავადები აჩაგვის საერისთვოში მივიდნენ.
 როსტომი ტფილისს ჩავიდა. ¹⁾

ამხანაზად როსტომ მეფეს შირველისავე წლებითგან
 წინააღმდეგობა დაუწყეს ქართლის უმძლავრესმა თავადებმა:
 აჩაგვის ერისთავმა, ქსნის ერისთავმა, მუხრან-ბატონმა
 და ამილახვარმა. ცხადია, ამათ უკუღმარე ნაკლებ იამებოდნათ
 იმისთანა მეფე, რომელიც იცავდა მეფურს უფლებას და
 ცდილობდა წესიერება დაემყარებინა. როსტომი შირად
 მდიდარი და სპარსეთის ჯარზე დამყარებული არ ითმენდა
 ქართლის დიდებულების თავნებობას და მათგანაც მოჩინ-
 ელებას ითხოვდა. თავნებობას მიჩვეულს დიდებულებს
 შესძულდათ სამართლიანი და მათგან დამოუკიდებელი მეფე
 როსტომი და ამიტომაც მოინდომეს თეიმურაზ მეფის
 სელახლად გამეფება.

თეიმურაზ მეფემ, ძალით რომ კერას გასდა როს-
 ტომის წინააღმდეგ, გადევნოს სელმწიფეს მიმართ
 შემწეობისთვის. 1635 წ. ენკენისთვეში გაგზავნა რუსეთს
 მოციქულად ნიკაიორე მიტროპოლიტი და გაატანა
 წერილი რუსთ სელმწიფესთან, რომელსაც სთხოვდა
 მოვარეულობას და მშველას ჯარის გაგზავნას. ²⁾ ამას

1) იქვე.

2) Переп. грузин. царей съ русск. госуд. ст. 28.

შემდეგ თავის მეტადინეობა კასეთის დაქვრას ^{გაიქვრეს} 1636 წ. არაგვისა და ქსნის ერისთავების დახმარებით შევიდა კასეთს, გააძიეს სანია და დაიჭირა ქვეყანა. ეს ამბავი როსტომმა ყაენს შეატყობინა. შაჰ-სეფიმი ასე შემოუთვალა როსტომს: „რავი წორეულ ხვენ თითონ არ მოგვიანდა მოსულა, ვუბძანეთ აღიბრეყანის ჯარს, რომ შემოგვიერთდეს შენ; ააოსრე ყველაფერი, რაც შენ გუყურება და შენ წინა-მდეგ არის“. ამ მოწერილობისამებრ როსტომ მეფემ გაილაშქრა კასეთზე. თეიმურაზ მეფე შეშინდა და როსტომს მოციქული მიუგზავნა, რომ შერიგებოდა და ყაენთან კუთხამდგომლა მის შეწყენარებისათვის. ამასთან დაჰპირდა ყაენთან თავის ასულას თინათინას გაგზავნას. როსტომმა ყაენს აღწოხა თეიმურაზის თხოვნა. ყაენმა არნია თეიმურაზთან მორიგება, რადგან იმ დროს ოსმალთაგან შევიწროებული იყო, დაამტკიცა კასეთის მეფედ და გამოუგზავნა 1000 თუმანი.

1637 წ. შაჰ-სეფიმი გაიმარჯვა ოსმალებზე და უკანვე წაართვა ერევანი. ყაენის მინდობილობით როსტომმა გაილაშქრა სამცხეში ოსმალების წინამდეგ. ყაენმა ამ ლაშქრობისათვის როსტომს აჩუქა 2000 თუმანი. ¹⁾ სპარსელების გამარჯვებას მოჰყვა მორიგება ოსმალებთან. ამ მორიგების ერთის მუხლის ძალით სელ-ასლად საქართველს ორად იქნა განაწილებული: აღმოსავლეთი სპარსეთისთვის, დასავლეთი ოსმალეთისთვის.

1) Chronique Géorgienne p 68.

რამდენად გაზვიადებული იყო ქართლის თავადების თავ-
ნებობა, ეს სჩანს იმ ამბითგან, რომელიც მოხდა 1637 წ.,
როდესაც ცოტა გაწყდა, რომ ომი არ გაიმართა ორს
დასად გაყოფილთ ქართლის თავადთა შორის. ნოდარ
ციციშვილი და ესე ქსნის ერისთავი დაუობდნენ სოფლის
კარაჯეთის გამო; მშვიდობიანად ვერ მორიგდნენ და, იმის
მაგიერ რომ მეფის სამართლისთვის მიენდოთ საქმის
გარჩევას, მზათ იუკენ თავიანთ უფლებას იარაღით დაეცვათ.
ციციშვილს ქომიგობდა შააღ არაგვის ერისთავი, ქსნის
ერისთავს იოთამი ამილახვარი. ესე ერისთავი და იოთამი
ამილახვარი თავიანთ ჯარით გორს ზეკით იდგნენ, ციცი-
შვილი თავის ჯარით გორს ქვეით იდგა და უცდიდა
არაგვის ერისთავის ჯარს ამხარად შუა-ქართლში მზად
იყო ატენილიყო თავადების ომი იმ დროს, როდესაც
ტფილისში მეფე იჯდა. როსტომ მეფემ არ შეიწყინარა
ასეთი თავნებობა და ჩაუბრა მოწინააღმდეგეთა შუა: კარაჯეთი
აკუთნა ციციშვილს, სოლო ქსნის ერისთავს და
ამილახვარს უბრძანა დაწყინებულიყუენ ისინი რომ არ
დამორჩილდნენ, როსტომ მეფე შევიდა საამილახვროსა და
ქსნის საერისთავოში, შეიბურა ამილახვრის და ქსნის
ერისთავის ცოლშვილი, წაართვა მამული და მისცა
სსკებს: საერისთავო ელიზბარ ერისთავს, საამილახვრო
ბეჟან ამილახვარს. ესე ერისთავი და იოთამი ამილახვარი
კასეთს გაიქცნენ თეიმურაზ მეფესთან. კასეთითგან ამ
თავადებმა გამოუგზანეს მარია დედოფალს თხოვნა, რომ
მშუამდგომლა მეფესთან, გაეგზანა მათთან მათი ცოლ-

შვილნი, რომლებიც გორის ცისეშა იყვენ. მარტო იქვე
 იქვეს შუამდგომლობით როსტომმა ხასრულა მათ თხოვნა.
 ზატარა ხანს უკან როსტომ მეფემ თვით ილიამ ამილ-
 სკარსაც ამატოვა დანაშაული და მამული დაუბრუნა მის
 დედის თხოვნით. ესე ერისთავი კი სპარსეთს წავიდა,
 და იქ მოკლულ იქნა თავის შირადის მტრებისგან ¹⁾.

IV.

X

როსტომ მეფეს არც მარამისგან გაუხნდა შვილი.
 თავადებმა ამის გამო ურბიეს რომ ეშვილსა იმერეთის
 მეფის გიორგის შვილი მამუკა. გიორგიჯანიძის თქმით, მათ
 ასე დაასაბუთეს თავიანთი რჩევა: „ამისთვის საქართველო
 არ წყნარდებოდეს, რომ შვილი, ძმა და ასეც ნათესავნი
 არა გუვანხნო და თქვენს საბოლოოს არა სედვენო; მამუკა
 ბატონიშვილი იშვილეთ და თქვენც მოისვენეთ და საქარ-
 თველც მოასვენეთ; თქვენს უკან იმის ვაბატონებთო“.
 როსტომ მეფემ ეს რჩევა დაიჯერა და მამუკა ბატონიშვი-
 ლი მიიწვია. მამუკა გამოჩენილი ვაჟკაცი იყო თავის მა-
 მაცობით. იმერეთითგან ლევან დადიანის მიღჯობობით
 გამოძეგული ასაღწისეში ცხოვრობდა. როსტომის თხოვ-
 ნით ის მოვიდა ასაღწისითგან თავის ამალით და როს-
 ტომმა დიდის აძბით იშულა. ²⁾

¹⁾ H. d. G. t. II, l. I. p. 70.

²⁾ გიორგიჯანიძე (იხ. ქართლის ცხოვ. ტ. II. გვ. 517)

როსტომის მოწინააღმდეგეებმა მამუკას თავისი
 მამსრობა მოინდომეს. მას აუთქვეს გამეფება, თუ როს-
 ტომი მოკლულ იქნებოდა. ამ აზრით გამართეს კადეც
 შეთქმულება. სასასლას ახანოში მოლალატეები ჩაუს-
 სეს, რომ მეფე მოკლათ, როცა შევიდოდა სახანებლად.
 მაგრამ ეს შეთქმულება ვერ იქნა, რადგან მოლალატეებმა
 ახანოში შესული ერთი მერიქივეთ-უსუცესის ყმა სიბნე-
 ლეში მეფედ მიიღეს და დასტრეს. სმასე რომ გაიგეს
 თავიანთი შეცდომილება, შეშანებულება მტკვარში ჩაწვი-
 დენ და წურვით გავიდენ მეორე ხაზირას. მეფემ რომ
 შეიტყო მომხდარი ამბავი მისკდა, რომ შეთქმულება
 ყოფილა მის წინააღმდეგ, მაგრამ იმ ხანად არაფერი თქვა
 რა, მხოლოდ ოცის დღის შემდეგ სომანეთის ქალაქში
 მოიღეს მამუკას გაუგონანა ათი ათასი მარხილი და
 შეუთვალა: „ყენისგან მერიდების, რომ ვარსე არ
 გახმოხო, ხემგან სავინარი გაქვთ, რომ თქვენა უნებური
 არა გაკარდო რაო, ხოლო თქვენც მოგკესკებათ, ყენის
 უარი არ შეგვიძლიანო. ისრევე ახალციხეს მიბრძანდით
 და რაც ხელით გამოგვაჯა, აქედამაც მოგიმართავთ ხელ-
 საო“ მამუკა ბატონიშვილი, რომელიც, როგორც სჩანს,
 რეულა შეთქმულებაში, აიყარა თავის მხლებლებით და
 წავიდა ახალციხეს. ¹⁾ ხუენის აზრით ეს ამბავი უნდა მო-
 მხდარიყო 1638 — 1640 წლებში.

შეთქმულებით რომ კერას გახდენ, ქართლის თავა-

1) იქვე გვ. 517 და 518.

დიდით მეფეს ჯარი სოფლის ბოლოზე იყო კიდევ. როსტომი: ჯარი სამძრად მოამზადა. მეფეს ურჩიეს, რომ ციციშვილს დასსმოდან მოულოდნელად, მაგრამ მან არა ქნა და დაძახებინა ქანაობი, რომ ციციშვილსაც შეეტყო მეფის მიასლოება. როსტომმა იმდენი ხანი მოიცადა, ვიდრე მის მოწინააღმდეგენიც არ მოემზადენ სამძრად. მაშინ მეფე უბრძანა ჯარს ომის დაწყება. ნოდარ ციციშვილმა პირად არ მიიღო ბრძოლაში მონაწილეობა და ვერის ცისკში გამაგრდა. მის მაგიერ იბრძოდენ მეფის წინააღმდეგ იმერული საკადები ხსეიძეები, რომლებიც მამუკა ბატონიშვილს მოჰყვენ ქართლში და იქვე დაჩხენ მის წასვლის შემდეგაც. ბრძოლაში მეფემ გაიმარჯვა და დაჭრილი ხსეიძეები მხარ-წაკრულები მართვეს. მას როსტომმა ბრძანა მათთვის მკლავები გაესხნათ და გორს წაეყვანათ, რომ იქ მათთვის ტანისამოსი გამოეცვალათ, ქვეშაგები და ზედსაყენი მიეცათ და კარგის პატავით ხელი შეეწყოთ. ბრძანება გასცა აგრეთვე რომ გაქცეულთ არაგის გამოსდევებოდან და ვისაც ტყვე დაეჭირა, გაეშვა. როსტომი მეფე მეორე დღეს გორს მივიდა. ¹⁾

საზოგადოდ ღმობიერი როსტომი ამ შემთხვევაში მკაცრად მოექცა მსოფლოდ დედოფლის სალოთხუცესს ქაინოსრო ბარათაშვილს, რომელსაც აჯანყებულებთან ჰქონოდა კავშირი. გორითგან გაგზავნა ტფილისის ჩაივარი ბრძანებით, რომ ბარათაშვილი დაეჭირათ და ცინითგან გადმოეგდოთ გლდუზე. იმის შვილებიც დააჭერინა და გორის ცისკში დაამწყვდეინა. ²⁾

¹⁾ იქვე გვ. 519—520. ²⁾ იქვე გვ. 520.

გორათგანვე როსტომ მეფემ ბოჭუღთ სუცესს
ელიზბარ დავითიშვილს გაატანა ჩხვიძეები ყაენთან,
რომელსაც ამხარა არსა მისწერა: „ქართველნი ჩემას
უშვილობისა და უნათესაგობისთვის ურჩობენ და აკვაცობენ,
რადგან ჩემს საბოლოოს ვერა სედავენ. ჩემს ბიძაშვილს
თეიმურაზს სამი შვილი ჰყავს და რომელსაც შაჰჩემის
ლუარსაბის სასული ჰქვამს, ის გვაბოძეთ, რომ ჩვენ უკან
ქართველთა საბატონოდ გვუღებოდეთ“. ამის შემდეგ შეუდგა
მეცადიობას ნოდარ ციციშვილი შეეპყრო. ეს გამაგრდა
ზოვრეთის ციხეში. როსტომ მეფემ გორის ციხითგან
წაიღო ზარბაზნები და დაუწყო სოფლად ციხეს, მაგრამ, ქვით-
ვირს რომ ვერა დააკლო-რა, ალყა შემოარტყა. მეფე ადგა
ციხეს 1642 წ. 6 იანვრამდე. შეწყობულმა მეცინოვნეებმა
მოინდომეს ციციშვილის ხების წინამდეგ ციხის დანებება.
მაშინ ციციშვილმა თავის დედა მიუგზნა როსტომს სასვე-
წრად, რომის გაქება ციხითგან თავისუფლად და მიეცა გზა
სამცხეში წასასულიად. მეფემ ციციშვილის დედა, ვახუ-
თის ბატონიშვილი, დიდის პატივით მიიღო და შეიწყნარა
მის საოსოვარი: ნება მისცა ნოდარ ციციშვილს სადაც უნდა
წასულიყო თავის მსლებლებით და ქონებით, ამას გარდა
თითონვე ათსოვა ცხენები და კორობი, რომ ზოვრეთითგან
ასაღციხემდე ბარგი წაეღო. უარი უყო მს. ლოდ შირად
ნახვარე, რომელსაც ციციშვილი სოსოვდა ¹⁾

¹ იქვე გვ. 520—521.

V

როსტომის მოწინააღმდეგენი მანც არ დაწყნარდენ და მის წინააღმდეგ მოქმედებდენ. იმათ ჭქონდათ განუწყვეტელი მისკლავ-მოსკლავ თეიმურაზს მეფესთან და კასეთში აწუობდენ არეულობის საქმეს. თეიმურაზს მეფეს ძალიან უნდოდა როსტომის განდევნა და ქართლის შეერთება. ამ მიზნის მისაღწევად ყოველს საშუალებას სძარბოდა: ერთის მხრით რუსთოსელნივეს შეჭვივცა ჭკუშევრდობობა, მეორე მხრით სპარსეთის ყაენს შეურაგდა და ქართლის თავადებსა და მცხოვრებლებს იმსრობდა. მაგრამ რუსეთის იმედი იმას არ უძარბოდებოდა ისე, როგორც თითონ უნდოდა. 1639 წ. გაგზანდილი მოციქული ნიკიფორე მიტროპოლიტი დაბრუნდა რუსეთითგან 1642 წ. მარამობასთვეში. მას თან მოჭყვენ რუსის მოციქულები მაშენცი და კლიუჩარკია. რუსთ სელმწიფეს უარი შემოეთვალა თეიმურაზის სათხოვარსედ და მხოლოდ 20,000 ტალერი და 2,220 მანეთის სიასამური გამოეგზანა. ამავე დროს, ეჩკეისთვეში, მოვიდა თეიმურაზისთან ყაენის მოციქული, რომელმაც მოუტანა საჩუქრები ხსლად გასელმწიფებულის შაჰ-ახაზ II-ისგან.

ყაენის მოციქულებს მინდობილი ჭქონდათ თეიმურაზისთან მოელაპარაკნათ, რომ რუსეთზე სელი აეღო¹⁾ და როსტომ მეფის წინააღმდეგ მოქმედებისთვის თავი დაენებებინა.

1) Переп. стр. LI — LIII.

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

თეიმურაზმა ყაენის მოციქულს მისცა აღთქმა, რომ შესრულებდა ყაენის სურვილს და როსტომს არ გაუწევდა წინააღმდეგობას. 1) მაგრამ ეს დაპირება ტყუილი იყო თეიმურაზის მხრით, რადგან როსტომის მტრობისთვის იმას არ დაუხებებია თავი. ზირიქით ქართლის თავდებმა ზაალ არაგვის ერისთავმა, ელიზბარ ქსნის ერისთავმა და იოთამ ამილახვარმა თეიმურაზ მეფესთან ერთად გადაწყვიტეს ამავე წელს როსტომის წინააღმდეგ აჯანყება.

1642 წ. 24 ქრისტეშობისთვის შეიტყო როსტომ მეფემ, რომ მას მოწინააღმდეგე თავადები ერთად შეერილიყვნენ ახალგორში, სადაც ჯარს კრებდნენ და უცდადენ თეიმურაზის მისვლას საფურცელში. ამ ამბის გაკონებაზე როსტომმა მაშინვე ბძინება გასცა, რომ ლაშქარი მცხეთაში შეკრებილიყო მხარე ჩასვლამდის. ამასთან მუსრან ბატონს ვახტანგს მისწერა: „შენის ლაშქრით მზად დამხვდი, ღვთის შეწყობით ამაღამ მანდ მოკალა“. როსტომ მეფე მცხეთას რომ მივიდა, ლაშქარი მზად დასვდა მუსრანათგან მეფემ შეუსვენებლად ჩქარის ნაბიჯით წაიყვანა ჯარი ახალგორს და დილაადრინ შობა დღეს თავს დაესხა ლოცვასზე მდგარს თავის მტრებს. ამით ეკვიცი არ ჰქონდათ, რომ როსტომ მეფე თავს დაესხმოდათ. ზარდაცემულება მაშინვე გაიქცნენ, ვისაც როგორ შეეძლო. მათი სამზადისი მეფის ლაშქარს დარჩა. მეფე

1) Moundji (იხ. H. d. G. t. II, l. I. p. 500

იმ დღეს ახალგორს დაწინა, მეორე დღეს დატყვევებული
გაათავისუფლდა, ხოლო თითონ გორს წავიდა.

იმ წამთარს (1643) როსტომის გორში ყოფნის
დროს, სპარსეთითგან მოვიდა ელიზბარ დაკითხილი, რო-
მელსაც შაჰ-აბაზ II-ემ გამაატანა ლუარსაბ ბატონიშვილი.
ყენი სწერდა: „შენის ბიძაშვილის თეიმურაზის შვილი შენ-
თვის შვილად გეოსოვნა. გამოგვიგზანა და ქართველთათვის
გვიბძანებია, რომ უფლისწულად და თქვენ შვილად მიანდეთ
და თქვენ უკან ქართლის მეფობა მაგისტრის მიგვიცინა“. ეს ამბავი ეწეინათ თეიმურაზ მეფის მომხრეებს, რო-
მელთაც მით უფრო ჰქონდათ იმედი თეიმურაზის ქართლში
გამეფებისა, რომ როსტომს შემკვიდრე არა ჰყავდა. ქარ-
თლის მეფობას ცდელობდა აგრეთვე გიორგი გოჩაშვილი,
ბაკრატიონის გვარისა. ლუარსაბ ბატონიშვილის შემკვიდრედ
დანიშნამ უფრო მკვიდრად შეაკავშირა როსტომის მო-
წინაამდგენი. ისინი შეუდგენ შეთქმულების გამართვას.
უმთავრესა მოსაქმენა იყენ: გიორგი გოჩაშვილი, რევაზ
ბარათაშვილი, ყოარსმაზ სომხათის მელიქი და კედმოზ
კათოლიკოსი (დასაშიძე¹).

1644 წ., როდესაც როსტომ მეფე ცხირეთში იდგა,
შეთქმელებმა დაწყეს, რომ თეიმურაზ მეფე მეტესს
მისუღიყო მცირეოდენის ჯარით და, როცა როსტომი
თეიმურაზს შეეტაკებოდა, უნდა მაშინ მოეკლათ დღესით
და გაეგრცვლებინათ სმა, რომ ომში მოკვდაო. მაგრამ ეს

¹) გიორგიჯანიძე (იხ. ქართ. ცხოვ. ტ. II, გვ. 522).

შეთქმულაზა ყორსმას მეღაქმა როსტომ მეფეს მეტყუობინა და საქმე სულ ჩაიშალა. როდესაც თეიმურაზი მეტყეს მივიდა, როსტომი გორისკენ წავიდა, თეიმურაზს მეფე უკანვე დაბრუნდა, ხოლო შემთქმელები, რომელთაც ყორსმასის ღაღატი არ იცოდენ, არსენად მივიდენ გორს როსტომ მეფესთან. როსტომ მეფემ კვდემოზ კათოლიკოზი, გიორგი გონაშვილი და ~~ზურაბ სააკაძე~~ დაატყინა. რვეს ბარათაშვილი კასეთს გაქცევა მოასწრო. კვდემოზ კათოლიკოზი ტფილისის ციხეთან გადმოაკდებინ, გიორგი გონაშვილს და ~~ზურაბ სააკაძეს~~-გი თვალები დათხრეკინა; დაესსა იოთამ ამილახვარს, შეპრობილი ჰბეჭდა და ფიციოთ გაუშვა, ხოლო ციხე ცხვილთსა შეუტყურა. სააღ ერისთავი და ბერი სსკები მის მოწინააღდეგეთაგანნი იძულებულები იყვენ კასეთს გადასკეწილიყვენ.¹

შემდეგ როსტომ მეფემ გაილაშქრა კასეთში თეიმურაზის დასასკულად. მათ შორის ამი მოსდა მღაროში და როსტომი დამარცხებული უკანვე დაბრუნდა. მასან როსტომმა გაგზანა ყანთან კაცი და მეტყუობინა რაც მოხდა. შაჰ-აბასმა უბრძანა ადამ-სულთან ენდრონიკაშვილს, როსტომ მეფის დასწულს, წასულიყო ქართლს ადირბეჯანის, შირვანის, ერევანის და ყარაბაღის ბეგლარბეგებით, რომ „კინც როსტომის ურზი და მსწინარია შუადამ ამიოდოს და ბატონა თეიმურაზს გააძიოს“. ²)

ადამ ენდრონიკაშვილი მოვიდა ქართლს 1645 წ.

1) იქვე. 2) იქვე.

როსტომ მეფე და ადამ-სულთანა რომ კასეთს შეკრდნენ, თეიმურაზმა უკან დაიხია და კასეთი მათ დაჩნათ. მაშინ კაიოღიკოზმა (ქრისტეეორე უღუბრებგაშვილმა) და კვიპისკოპოზებმა სთხოვეს როსტომ მეფეს, რომ მორჩილებულიყო თეიმურაზთან ორის წლის ვადით, რის გამაჯღობაშაც ისინა უნდა შერიგებულეყვენ საბოლოოდ. წინდად თეიმურაზმა როსტომ მეფეს დაუჩიო თავის მხრით ორი სოფელი: გავა'ნი და კისისხევი.¹) აგრეთვე მიმართეს როსტომ მეფეს სინანულით და შენდობის თხოვნით თავადებმა. ზურაბ ერისთავმა და ნოდარ ციციშვილმა მიუგზანეს სასვეწრად ანასანუმი ჩხვიძის ცოლი, რომელიც იყო ნოდარ ციციშვილის და, სოლო ერისთავისა სადედრი. ანასანუმი მივიდა როსტომთან და სთხოვა, რომ შეეწყალებინა ერისთავი და ციციშვილი, რომელნიც მზად იყვენ მისულიყვენ მეფესთან და მორჩილება გამოეცხადებინათ ანასანუმმა ამ თხოვნას დაურთო თხოვნა თავის შვილებსა, მახლისა და მახლის წულის დაბრუნებას შესახებ სპარსეთითგან. როსტომმა მოწყალებით მიიღო ჩხვიძის ცოლი და ასეთი პასუხი მისცა: „თუ ერისთავი ყაენის კარს წავა, შემოვირიგებო, ყაენის კარიოგან ისევე ძალე მოვიყვან და შვილებსაც მოვიასმეკინებო საციციანოსაც ნოდარს მივსცემო და ერისთავსაც, რაც ქართლში მამული ჰქონებია, დაკუბრუნებ და ყაენისგან სოფლებსაც გუშოვნიო. ამ პასუხის შემდეგ

¹ Chronique Géorgienne p. 69.

ერისთავი მივიდა მეფესთან. მეფემ კარგად მიიღო და
 ბრუნა თავის ნაქონები მამული და სუერისთავოში გაის-
 ტუმრა. აგრეთვე მივიდა მეფესთან ნოდარ ციციშვილი.
 როსტომმა იმასაც დაუბრუნა საციციანო. რავი ამ ნაირად
 მორიგებით გაათავა საქმე თეიმურაზსა და ურჩს თავადებ-
 თან, როსტომმა იშუამდგომლა ყაენთან, რომ ისინი შე-
 ეწყინარებინა და სპარსეთის ჯარი უკანვე დაებრუნებინა.

VI.

ამავე წელს შაჰლ არაგვის ერისთავი წავიდა სპარსეთს
 ყაენთან. ის რომ წასვლას აპირებდა, იოთამ ამილახვარ-
 მა მიუგზანა მეფეს კაცი და სთხოვა, რომ ისიც გაეშვა
 ყაენთან ერისთავთან ერთად. როსტომმა სიამოვნებით
 მიიღო მის სათხოვარი და ორსავე თავადებს წაუძღვარა
 სუფრაჟი ჭამებად. დიდის ამბით იმგზავრეს ამ თავა-
 დებმა. გზაში ყველგან სამსახიბლოს მზად ასკედრებ-
 დენ. საცა გზის პირას ხანი და სულთანნი იყო, წინ უხვ-
 დებოდენ მათ, თავიანთი იმპტიებდენ და დიდის ამბით
 უმსახიბლდებოდენ. ქალაქებში შიკლოის დროს, წინ გეგ-
 ბებოდენ ქალაქის თავი კაცები ისმანს რომ მიასლოვდენ,
 წინ გამოეგებენ ისმანის ვეზირი, ქალანთარი, მთურავის მო-
 ადგილე ქალაქის უფროსის კაცებით და დამ ენდრონიკაშვი-
 ლი ყულების ჯარით ქალაქის აღაყათის კარს აკოცნიეს და
 ჯუღთის უბანში სოჯა სთვარას სახლში ჩამოასტუნეს. რვა
 დღის გამაჯლობაში ერისთავს და ამილახვარს სადილ-

კასშიაში ყაენის სხლითგან მოსდიოდათ. მერმე შვიდშვი-
დი თუძანი და სამოც სამოცი ლიტრა ღვინო გაუზინეს
დღეში თითოს. ყაენმა ინახულა ისინი, გაამაჰმადიანა და
მეჯღიში გაუძართა. ამ მეჯღიშზე ორთავე ქართული
ხოჯანი ათამაშა და ოქროთი შეკაზმული ბედაური ცხენები
აჩუქა. ამნაირს ხატეში იყვენ ზაღ ერისთავი და იო-
თამ ამილახვარი, როცა როსტომის კაცი მივიდა ყაენტან,
რომელსაც მეფე სწერდა აწით, რომ ისინი გაეშვა
ქართლს ყაენმა გაისტუმრა ისინი დიდის საჩუქრებით.
ერისთავს უბოძა ხუთასის თუმნის თეთრი, ხალათი,
ოქროთი შეკაზმული ცხენი და თხუთმეტი სოფელი ყაზ-
მინის სახლად. ამილახვარსაც აგრეთვე უბოძა ფულე-
ბი, ხალათი და ოქროთი შეკაზმული ცხენი; ამას გარდა
დაუნიშნა წლიური ჯამბჯირი ორმოცდაათი თუმანი.
იმათანავე გამოუშვა საქართველოში ყველა ქართველი
ტყვეები, ვინც კი ისპანში იყვენ: ქართლელები, კასელები
თუ იმერლები, ყველანი დასაჩუქრებულები ხალათებით და
საგზაო ფულებით. ერისთავს და ამილახვარს კიდევ მია-
გამოუცხადა თავის წყალობა, რომ აჩვენა ჭარბი, გამო-
სტუმრებისას ასე უთხრა მათ: „რასაც როსტომ მეფეს
აძებთ და ერთგულათ ემსახურებით, ჩვენ გვიამების
და იმის მოწერილობით ჩვენგან წყალობა დაგემარ-
თებისთ, იმისავე მოწერილობით ჩვენგან რისხვასაც
ელოდეთო“. ყაენმა იმათ სულათ როსტომ მეფესაც
გაუგზანა ხალათი და ოქროთი შეკაზმული ცხენი.
მეჰმადარი წამოუძღვა და წამოვიდენ ქართლისაკენ როს-

სტომ მეფემ რომ შეიტყუა ტფილისს მოახლოვებას
ერისთავისა და ამილახვრისა, მრავლის ხალხით გამოვი-
და ქალაქს გარეთ წინ მისაგებებლად იმათ რომ დაინა-
ხეს როსტომ მეფე ცხენით მომავალი, დაიჭეითეს, თეს-
და-თეს მიუახლოვდნენ მეფეს და მის ცხენის ზუჟანდაზედ
აკოცეს. როსტომი ცხენითგან ჩამოხტა და ყაენის გამო-
გზანილი ხალხთა ჩაიგვა. დადას ამბით შემოვიდნენ ქა-
ლაქში მეფემ მოსული თავადები ათს-თორმეტს დღეს
აღსინა და შესაყენა, მერმე უბრძანა „გზისაგან გარკვილნი
ხართ და შინაც გელაინო, წადით ამ ზამთარს თქვენსას
შეეჭვითო“. ¹⁾

ზაალ ერისთავი რომ როსტომ მეფეს დამორჩილდა
და ყაენთან წავიდა, თეიმურაზ მეფეს ეწეინა თავისგან
მიტეული თიანეთისა და სსვკ კახეთის მამულები წაართვა
ერისთავს. ამის გამო გახნდა მისტომ-მოსტომი ერისთავსა
და თეიმურაზ მეფეს შორის. ზაალ ერისთავი ცოლშვი-
ლით ტფილისს ჩავიდა და როსტომთან იზიულა თეიმუ-
რაზისაგან კახეთის მამულების წართმევაზე. მშვიდობის
მოყვარე როსტომმა ერისთავს ასე უპასუხა: „მე მაგაზე
ბატონს თეიმურაზს ვერას შეუკვალ, რომ თავის სამ-
კვიდრო მამული არ მოგცესო, მაგერი მე მომიტემაო“ ²⁾.

¹⁾ გიორგიჯანიძე (იხ. ქართლის ცხოვრება ტ. II, გვ. 525—537).

²⁾ იქვე გვ. 527.

VII.

თეიმურაზ მეფე თავისას არ იშლიდა დროსტომის წინამდებ მოქმედებას.

1646 წელს იმისგან გაგზავნილი მონიჭული იმერეთის მეფე ალექსანდრესთან მიმავალი რეკავ ბარათა-შვილი დაიჭირეს და როსტომ მეფეს მიჰგვარეს. ბარათა-შვილს ამოახნდა „სახსუბარი წერილები“. როსტომ მეფემ ბარათაშვილს თვალები დაათსრეკინა და თეიმურაზს მონიჭული გაუგზავნა; „როსოვის არ დაწყნარებით და ჩვენც არ დაგვაწყნარებთ? ჩვენსა და თქვენ შუა მრავალი საქმენი ძენან. ამას წინად კასეთში სძმი სოფელი დაგვიდეკით გაბრჭობამდისინ, ახლა ორნივე უსაქმო ვართ და სანამდისინ თქვენსა და ჩვენს შუა საქმენი გარდუწყვეტი არის, ქართლი და კასეთი არ მოისვენებს. დრო ამის უკეთესი არ იქნების. ორიოდე მცოდინარი ბერი და ერი შენს სიძეს მეფეს ალექსანდრეს ვოსოვოთ, ასრევე ლევან დადიანს, გურიელს და ახალციხის ფაშასაც ვოსოვოთ, გაკიბრტნეთ და შეერიგდეთ. ჩვენც მოვისვენოთ და ჩვენი ქვეყანანიც მოგასვენოთ“. ეს წინადადება მეფე თეიმურაზმა უარყუა და ის სოფლები, რომლებიც გაბრჭობამდის როსტომს მისცა წინდად, ისევ წაართვა და მოსელეები გამოუყარა. ჰასუსათ როსტომს მისწერა: „შენას ძმისწულის მეფის სვიმონის მკვლეული ზურაბ ერისთავი მე მოგვალ და თქვენ კიდევ უნდა მიამაღლიდეთო, თუ არა და ჩემთან საბჭო რა გაქვთო. თქვენი მესისსლეკ არის, რომელიც ყაენთან გაგვიგზავნია და მორტმული

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

და გამდიდრებული მოგვიყვანია. თუ სისხლს კითხულობდით, მოსისხლის ძმებსა და სახლის კაცებს მოჰკითხეთა“. მოციქულობამ როსტომ მეფესა და თეიმურაზ მეფეს შორის გასტანა 1647 წლამდე. ¹⁾

საქმე იქნაძღვის მივიდა რომ როსტომმა და თეიმურაზმა ჯარები შეკრიბეს და გაემართენ ერთმანეთის წინააღმდეგ (1648 წ.). თეიმურაზი თავის ჯარით დადგა თიანეთში. როსტომი თითონ ქართლის ჯარით მის წინააღმდეგ წავიდა თიანეთისკენ, სოლო ქიზიყისკენ გაგზავნა სპარსელების ჯარი ჯემალხანის წინამძღოლობით. როსტომმა გაიარა მცხეთაზე, სადაც სვეტიცხოველში ილოცა და იქითგან მივიდა თიანეთში. ²⁾ მეფემ თავის ჯარს უთავა ვასტანგ მუსრან-ბატონი და შაალ ერისთავი. თეიმურაზის ჯარს სარდლობდა სალთხუცესი რეკაზ ჩოლაყაშვილი. როცა მხად იყვენ ორივე მოწინააღმდეგე მხარენი ერთმანეთს შესვდომოდენ, თეიმურაზის მხარეს განსეთქილება ჩამოვარდა: სუფრაჯი ბიძინა ჩოლაყაშვილი, რომელიც გადამტყრებული იყო რეკაზ ჩოლაყაშვილზე, ხატიკვდა თეიმურაზს, რომ ერთის რწმით გაეგზავნა ის ერწოს გასამაგრებლად. ამ ახარების მიზეზი ის იყო, რომ მას არ უნდოდა რეკაზ ჩოლაყაშვილის სარდლობის ქვეშ ეომნა. თეიმურაზს ეძძიმებოდა ჯარის გაყოფა, მაგრამ უარესის შიგომთის ასაცილებლად დაართო ნება, რომ ბიძინა ჩოლაყაშვილი ჯარით ერწოს წასუღაიყო. ამხარად მისი

¹⁾ ი. ი. გვ. 528. ²⁾ Chron. Géor. p. 69.

ჯარი განასკვრდა. ამის შემდეგ უღლისში გაიმართა ომი თეიმურაზისა და როსტომის ჯარებს შორის. თეიმურაზის მხრით მოკლული იქნა ტყვიით სარდალი რეკას ჩოლაყა-შვილი, რის შემდეგ შეშინებულმა ჯარმა უკან დაისია და მარცხებულმა თეიმურაზმა შიგნით კასეთისკენ გასწია. როსტომი ჯარით უკან გამოედგინა და მიჰყვა გრემამდის, სადაც ის გაჩერდა.

რა დღესაც უღლისში გაიმარჯვა როსტომმა, იმავე დღეს მალაროში გაიმარჯვეს სპარსელებმა კასელებზე და მოკლეს დავით ბატონიშვილიც. როსტომმა გაიგო ეს ამბავი ძველსე დღეს გრემთან. გაიგეს აგრეთვე თეიმურაზმა და კასელებმა, რომლებიც გრემში იყვნენ. თეიმურაზი გაჭირებულს მდგომარეობაში ჩაუარდა. მტრებს შუა მომწყვდეული რამდენიმე კასელი მივიდა როსტომთან და წინადადება მისცა, რომ თეიმურაზს დაიჭერდნენ. როსტომმა არ მიიღო ასეთი წინადადება და მადლობის მაგიერ შერისხა ამისთანა მოლა-ლატურის განსრავისთვის. თეიმურაზს მეტი ღონე არ ჰქონდა, უნდა როსტომისთვის ეთხოვნა თავისუფლად გაშვება იმერეთს. მან ამზადრის სათხროვრით მიგზავნა როსტომთან სორუმან დედოფალი. როდესაც სორუმანი მივიდა როსტომის ბანაკში, წინ მიეგებენ მას კათოლიკოზი, ლუარსაბ ბატონიშვილი და ეპისკოპოსები. როსტომმა უბრძანა ყველას, რომ არ გაეგებინებინათ დათუნა ბატონიშვილის სიკვდილი სორუმანისთვის, რომელსაც ის მარტო დატყვევებული ეკონა. როდესაც მეფის კარავს მიუახლოვდა სორუმან დედოფალი, ცხენითგან ჩამოსტა, და მარჯვნივ

35
?

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

კათოლიკოსით, მარცხნივ ლუარსაბ ბატონიშვილი და კარაიანი. როსტომ მეფე მიეგება გარვის წინ და დედოფალი მას ფეხთ მოესკია. „გაფიცუბ, — უთხრა დედოფალმა როსტომ მეფეს, — თუ ზატისას სცემ ოდნავად შენს სისხლს, ნება მიეც შენს ნათესავს წასკლისა“. როსტომმა წამოაყენა სორეშანი და მათ გადაჭკორჩეს ერთმანერთი ტირილით. ამას შემდეგ დედოფალი შეიყვანეს ცალკე კარავში მოსასვენებლად როსტომ მეფემ დაუძახა ისე ლორის ხანს და ჭკითხა, რა ზასუსი მიეცა დედოფლისთვის. იმან უჩიბა, რომ რაკი თეიმურაზს ქართლზე სელი აუღია და დამორჩილებას აზირებს, ყარაია იმას დაუტოვე და დანარჩენი მისი სამეფო შენ დანარჩენეო. ეს აზრი მოეწონა როსტომს და ისეც უნდოდა მოქცეულიყო, მაგრამ სსკებმა სულ წინამდგეი რჩევა მისცეს. თეიმურაზის სიტყვა დასაჯერებელი არ არის და შესაძლებელია, შემდეგ შიაც ისე არ მოგასვენოს, როგორც აქამდისაო¹⁾ როსტომმა სორეშან დედოფალს წინადადება მისცა, რომ თუ თეიმურაზი სზარსეთს წავიდოდა ყენთან, ის შეამდგომლობას გაუწევდა შესანდობლად. სორეშანმა უარი უთხრა სზარსეთს წასკლანზე და სთხოვა იმერეთს გაშვება. მაშინ როსტომ მეფემ დედოფალს აჩუქა 500 თუმანი, მისცა 500 ცხენი და ჯორი ბარვის საზიდლად და კათოლიკოსის წინამძღოლობით გაუშვა იმერეთს თეიმურაზი სახლობით, მსდებლებით და იმ კასელებით, ვინც მასთან

¹⁾ Chron. Géor. p. 70—71.

ყოფნა მოინდომა ¹⁾

ამხარად როსტომ მიუკმ დაიჭირა მოკლე კასეთი დათუნა ბატონიშვილის და სსკა დასოცილის თაკად-აწინურების თაკება და თეიმურაზის დროშა უახეს გაუგზავნა ბოქოულთხუცესის კლავბარ დაკითაშვილის ხელით. მასთან გაგზავნა აგრეთვე ბიძინა ჩოლყაშვილი. უახეს, რომელიც მასინ უხდაარში იყო წასული სალაშქროდ, კასეთი როსტომს მისცა და გამოუგზავნა თაკვი, თომარა, მურასა ხმალი, იუნში (უელსასკვევი), სალათი და რქროს იარაღით შეკასმული ბედაური ცხენი ამას კარდა სსკა და სსკა ქართველის თაკად-აწინურებისთვის დასარბიკებლად გამოატანა დაკითაშვილს 50¹ სალათი, თვით იმს კი სჩუქრად მისცა სამი სოფელი უარბაღში (კანჯაში ²⁾). როსტომ მიუკმ ერწო-თიანეთი და სურვი წაღკერისთაკს მისცა

VIII.

თეიმურაზ მიუკმ კასეთითგან გამეკების შემდეგ ქართლში და კასეთში მოასვენა. როსტომი ახლ უცილო-ბლად განაკება ორსაკე სამეფოს. 1650 წ. როსტომმა დაქორწინა დიდას ამბით ლუარსაბ ბატონიშვილი ადამ კნდრონიკაშვილის ასულს თამარზე. 1651 წ. გაწავსულზე როსტომმა და მარამ დედოფალმა მოინდომეს კასეთის

¹⁾ Giorgidj. (H. d. G. t. II, l. I, p. 72).

²⁾ გიორგიჯანიძე (იბ. ქარ. ცხ. II, გვ. 529)

დათვალაურება. მათ მიიწვიეს ქართლის თავად-^{მხარეობა} ^{ხელმოწერა} ცოლებით და შეუდგეს კასეთის მიმოვლას. ^{კერძოვანი} სანახავი იყო მაშინ კასეთი, რომელიც სმარსების შემოსევისგან სრულიად აოსრებული და დაზარეული შეიქნა. 1642 წელს კასეთში მეოფის რუსეთის მოციქულების თქმით, ამ ქვეყანაში სულ 30,000 კომლი ¹ აქნებოდა მცხოვრებელი, ცოტა სოფლები იყო, ქალაქები კი სულ აოსრებული და ნანგრევებად ნაქცევები იყვნენ.¹⁾ სასამოკუნო სანახავი კასეთში მაშინ არა იყო-რა, და ქვეყნის ასეთის სამწუსარო სანახაობით შეწუსებული მეფე და ძისი ამაღს გულს ნადირობას აყოლებდენ, ასე რომ მთელს ამ მოგზაურობას შეიძლება სანადიროდ წასვლა ვუწოდოთ. ნადირობით და ასლო-ასლო ჩამოსტომით მეფემ მთელი კასეთი მოიარა. მარინამ დედოფალმა ალავერდში დამარსულის მეფეების სულას მოსახსენებლად გამართა აღაზი და აწირინა გრემის ქალაქის აოსრებულმა მდგომარეობამ, მის სამეფო სასახლის დიდებულმა ნანგრევებმა, რომლებიც ნადირთ სადგომად გამსდარიყვნენ, სამწუსარო ჩაბუჭდილება მოასდინა მეფეზე. ოვარსადან გიორგიჯვანიძეს თქმით, როსტომ მეფე ამ სასახლას დაანახავსე საწუთროს გაუტანლობას შეუწყინდა და უბრძანა მას სასახლას ასე მინგრეულობისათვის ერთი მუნასობა ლექსი ეთქვა. გიორგიჯვანიძემ ეს ლექსი მოახსენა მეფეს:

მღვთის მეცა ყური მათხოვეთ, გრემის სასახლის ქებაო,
ვისაც გენახოს ეს ასრე, რად გული დაგედებაო;

2) Чернишка стр. 44.

ესე სოფელი უდია, არ ვის არ გასთავებდომ,

ამის ამშენი რომ მოკვდეს, თქვენ ცუხლი მოგედებომ. ¹⁾

ქალთლისა და კასეთის მშვიდობიანობა შეარყიეს
ქართლელმა თავადიშვილებმა 1653 წ. ლუარსაბ ბატონი-
შვილის მოკვლით. იმათ არ ეპიტნაგებოდათ ლუარსაბის
მემკვიდრედ დანიშვნა. ჩვენაო, ამბობდენ ისინი, ყველას მაგის
 შანის ვასტანგის მამული გვიჭირავს და, როცა გაბატონ-
 დება, ყველას წაგვართმევს და თავის შვილს საუფლის-
 წულოდ მისცემსო. ამიტომ მათ გადასწვეიტეს მისი
 მოკვლა, და თავიანთ განძრასკვის სასარგებლოდ შემ-
 თსკეპაც იზოკეს. 1653 წ.²⁾ მეფე თავის სასლობით და
 მრავალის თავად-აზნაურობით წავიდა დებუდასუ აშენებულის
 სიდის, ქარაკან-სარაიის და სოფლის სახასკავად. აქ
 როსტომი აზირებდა რამდენისამე დღით დარჩენას.
თავადიშვილებმა ლუარსაბ ბატონიშვილს მოასსენეს, რომ
 გაჭულოდა მათ გაღმა ყარაიის ჭალაში სახადიროდ. მე-
 ფემაც დასტური დასცა. ნადირობის დროს ვინდამაც
 ტყვია ლუარსაბს მოასკედრა. შეიტყო თუ არა ეს ამბავი
 როსტომმა, გაგზანა ჯარა ექმი და თითონაც გაემურა.
 ჯერ კიდევ ცოცხალს მიასწრო და დაუწყო გამოკითხვა:
 თოფი საითკენ გეცა, ან იქით ვინა და ვინ იდგენ,
 ან გაიგე ვისი თოფი გეცაო? ლუარსაბმა უპასუხა: „თუ
 მოვრჩი, ჩემს მკვლელს მე ვაპოვნი და თუ მოკვდა, თქვენ

¹⁾ გიორგიჯანიძე (იხ. ქარ. ცხოვ. ტ. II, გვ. 532).

²⁾ Histoire de la Géorgie, Introduction et tables des matières, p CXLIV.

კარგად იყავით, როგორც გიჟობდეთ, ისე ჰქენითა“.
ბატონიშვილი მიაცვალა მეორე დღეს.¹⁾ მკვლელის ძეხვის
დროს სიახშ ბარათში აღმა დასწამა ბაინდურ თუმანიშვილს,
ვითომ იმას მოესკვდრებინოს თოფი. როსტომ მეფემ
სიმართლის ამოსახენად ისინი სმაღში აჩს-უბა. სმაღში
ორნივე დაიჭრენ და თუმანიშვილი გამართლებული იქნა.²
ლუარსაბის სიკვდილის შემდეგ, როსტომმა მოინდომა
მოეყვანა მემკვადრედ მის ძმა ვასტანგი, რომელიც უაზმინს
იყო მოურავად. მეფემ გაგზავნა უაქთან თურმან თურმანიძე
აწიით ბატონიშვილის ვასტანგის შვილად სათხოვნელად.
ვასტანგის დედას არ იამა როსტომის თხოვნა და მის
მოციქულს შირდაშირ გამოუცხადა ეჭვი, რომ ლუარსაბი
მეფისგან არის მოკლული და მეფე ახლა მეორე შვილსაც
მთხოვს, რომ ისიც მოკლასო. უაქს სთხოვა, რომ მის
შვილი არ გაეგზავნა როსტომთან, ხალხ ქართლი
ან ახლავე მიეცა, ან როსტომის სიკვდილის შემდეგ.
თურმანიძემაც როსტომ მეფეს შეატყობინა, რომ ლუარ-
საბის სიკვდილს შენ გაბრალდებო. როსტომმა ამის
გაგონებაზე თქვა: „შვილად მინდოდა, თუ ღმერთს
ჩემთვის შვილი სდომებოდაო, მომცემდაო, ახლა სანამ-
დისინ ცოცხალი ვარ, თვითონ ვიბატონებო, ჩემს უკან
ვისაც უნდა მისცენო“.³⁾

1654 წ. სპარსეთში მოკვდა საღიფა-სულთან

1) გიორგიჯანიძე (იბ. ქართ. ცხ. ტ. II, გვ. 533—534).

2) იქვე გვ. 535. 3) იქვე გვ. 536—537.

ეტიმადოკლე და ყენმა მის მაგიერ დააყენა მკჳმად-ბეგო.
როსტომ მეფემ სახლის ეტიმადოკლის მისალოცვად
გაგზავნა ყაზმის ფარსადან გიორგიჯანიძე ფეშქაშით. ყენმა
რომ შეიტყო გიორგიჯანიძის მისვლა, გამოაკითხვინა
ლუარსაბ ბატონიშვილის მოკვლის ამბავი. ამან დაარწმუნა
რომ ის როსტომის მოკლული არ იყო. ეს რომ ვასტანგ
ბატონიშვილმა გაიგო, გიორგიჯანიძის სულით გაუგზავნა
როსტომს არწა და დახარა სამეფო და თავდაბალი
სიტყვები. გიორგიჯანიძე იმ ზამთარს ლაჭიჯანში დაწნა
მეფის ფულები სახლებად, სოლო ვასტანგის არწა და
მისი დაბარებული სიტყვები მეფეს შეატყობინა წერილით.
ვასტანგის არწის და გიორგიჯანიძის წერილის წაკითხვის
შემდეგ, როსტომმა გიორგიჯანიძესთან გაგზავნა ჩაფარი
და წერილი მისწერა, რომ ყენთან მისულიყო და მიერთებდა
არწა ვასტანგის თხოვნის შესახებ და ბატონიშვილი
წამოეყვანა ქართლს. გიორგიჯანიძესთან ჩაფარის გაგ-
ზავნის შემდეგ როსტომმა გადასწვიტა ბატონიშვილის
ვასტანგის მოსაყვანად ვასტანგ მუსრანბატონსი გაგზავნა
სწარსეთს და ამიტომ ყენთან გაგზავნა ჩაფარი თხოვნით,
რომ თუ ბატონიშვილი არ გამოგისტუმრებიათ, მოათმინეთ
ვასტანგ მუსრან ბატონის მოსვლამდე და იმას გამოა-
ტანეთო.¹⁾

ვასტანგ მუსრან-ბატონიც მალე მოვიდა ისპანს
(165^წ),²⁾ მაგრამ მის მოსვლისას ვასტანგ ბატონი-

1) გიორგიჯანიძე (იხ. ქარ. ცხ. ტ. II, გვ. 537—538)

2) Chronique Géorgienne, p. 78.

შეიღი მიიწვალა. ეს ამბავი მუსრან-ბატონმა მეფეს¹⁾ შეატყობინა. როსტომმა მაშინ ყენთან ჩაურად გაგზავნა ხოსია ბარათა შეიღი და ვასტანგ მუსრან ბატონი ჯანიშინად სოსოკა. ყენმა შეიწყენარა როსტომის თხოვნა, ვასტანგი გამაძჴმადიანა, ჯანიშინად¹⁾ დანიშნა და დასაჩუქრებული გაისტუმრა ქართლს.²⁾

IX.

ვასტანგი რომ ქართლს დაბრუნდა ყენისგან ჯანიშინად დანიშნული, როსტომმა პატრივი მოემატა და ზოგ-ზოგი სავასტანგო სოფლებიც მისცა. სიკელებში შეიღად ისსენიებდა. თითონ ვასტანგიც შეუდგა თავის მდგომარეობის მტკიცედ დამყარებას: ზაალ ერისთავის შეიღს ზურაბს თავის ასული მიაოსოკა, ნოდარ ციციშვილის ასული თავის შეიღს აწიღლს უთხოვა. თვით მარამ დედოფალჴა და ვეკლა კარის კაცებმა შეჴთვიცეს, რომ მეფედ მას მოინდომებდენ როსტომის შემდეგ. როსტომ მეფეს მაინც კიდევ ჴქონდა შიში, რომ მის სიკედილის შემდეგ არ მომხდარიყო შეფოთი და წინაამდეგობა არ გაეწიათ ვასტანგის გაჴეიუებისთვის. ის ცდილობდა რომ ყენს მის სიცოცხლეშივე დაემტკიცებინა ვასტანგი მეფედ. ამიტომ 1657 წ. როსტომმა გაგზავნა ყენთან სესნია თურქისტანიშვილი არწით ვასტანგის მეფედ დანიშვნის შესახებ მისი სიკედილს შემდეგ. ამ თხოვნის საბაზად როსტომმა ყენს შეატყობინა

1) მოადგილედ, მაგიერად.

2) გიორგიჯანიძე (იხ. ქართლის ცხ. ტ. II, გვ. 538.)

თავის განძრახვას ოდიში გალაშქრებისა, რომელიც ვაშლი-
აწვია ლევან დადიანის სიკვდილის შემდეგ მომხდარმა
გარემოებამ. 1657 წ. ოდიშის მთავარი ლევან დადიანი
მოკვდა და შვილი არ დარჩა მემკვიდრედ. მის ძმისწულები
ლიპარიტ და მანუჩარი როსტომთან იყვნენ ქართლში.
იმერეთის მეფე ალექსანდრე ლევანის სიკვდილის გავრე-
ბასე შევიდა ჯარით ოდიში, დაიჭირა მთელი ქვეყანა და
გამთავრა ლევანის შორეული ნათესავი ვამეყ დადიანი
ლევანის ძმისწულებმა კი როსტომისგან ითხოვეს შემწეობა.
ამ ამბავს ატყობინებდა როსტომ მეფე ყაენს და
სთხოვდა:

„ერთი რაყამი უბოძეთ მუხრან ბატონს, რომ ჩემს
უგან მეუობა მისი იყოსო, რომ ჯარსა და ლაშქარს მისგან
შიში ჰქონდესო, რადგან მინდა სარდლად ვენა და ოდიშს
გავგზავნო, რომ დადიანის ძმისწულნი თავის სამკვიდროზე
გააბატონოსო“. წააღ ერისთავს ძალიან ეწყინა როსტო-
მისგან ამნაირის არნის გავგზავნა ყაენთან, რადგან თითონ
ფაქრობდა დამოუკიდებლობის შექმნას თავის საერისთეოში
და კასეთის ბატონობის იმედიც ჰქონდა. ამ თავის
განძრახვის ასრულებას ის აზირობდა როსტომის სიკვდი-
ლის შემდეგ, როცა ვახტანგ მუხრან-ბატონს სასვეწური
ექნებოდა მასთან ქართლის მეუობის საშოვნელად. ვახტანგის
მეფედ დანიშნა ყაენისგან როსტომის სიკვდილის წინად
სულ არღვევდა მის იმედებს. ამიტომაც ის შეუდგა როსტომ
მეფისა და ვახტანგ მუხრან-ბატონის წინააღმდეგ მოქმედებას.
ჯერ ყაენს მისწერა: „მეფე დიად შემხელდა და კვ არნები,

მკჷმად ზამანა. ასე შეუთვალა მას: „თავდაპირველ შენ მოინდომე ჩემი გაბატონება, ახლა რა შეგცოდნე, რომ აგრე გააკვულებულხარ; შენის შეილისთვის ქალი მიმიცია და რასაც მამულს იტყვი მოგართმევო“. ზაალ ერისთავმ ამაზე ზასუსად უთხრა მოციქულებს: „როდესაც მას ბატონობა გაკარჩიეთ და ჩემს ზურაბს ქალი მისცა, ნოდარ ციციშვილის ქალი თავის შეილს აჩილს უთხოვაო. ჩვენ შუა დამხდომი ნოდარ მომკვდარა, მაგრამ თურმან და ტფილგლი ცოცხალნი არიან. ქართლის მეფობა მავითვის გვითქვამს და კახეთის ბატონობა ჩემთვის ითქვა, თორა და მავასთანაც მრავალჯერ დამიფიცავს, რომ როსტომ მეფეს უკან სხვა ქართლის მეფეს უმობა არ ვუყო, გინდა ეგ იყო, გინდა სხვაო“. კასტანგ მუსრან-ბატონმა კიდევ მიუგონა მოციქულები, მაგრამ ზაალ ერისთავი სულ იმ ნაირს ზასუსს აძლევდა. ¹⁾

როსტომი კიდევ უკანასკნელს დღეებში იყო და დღე დღეზე ელოდენ მის სიკვდილს. კასტანგ მუსრან-ბატონმა აცნობა ყენს როსტომის სიკვდილის მოასლოება. ყენმა გამოგონა თავის კაცი, მაგრამ მან ვერ მოასწრო მეფეს ცოცხალს. ყენის რწმუნებულმა როსტომის გვამი გავ ზანა სპარსეთს, მარამ დედოფალი ცინეში შეიყვანა დმეფის საგანძურს ყარაულები დაყენა. კასტანგ მუსრან-ბატონმა თავის მხრით შეატყობინა ყენს როსტომის სიკვდილი და სთხოვა მეფობის რყამი. ყენმა კასტანგს

¹⁾ იქვე გვ. 540—541.

მისცა ქართლის მეფობა, სასულად დაარქვა შაჰნავაზს, დაუძკვიდრა როსტომის საგანძურნი და მოსწერა, რომ მარიამ დედოფალი ცოლად შეერთო. წააღ ერისთავი რომი შეიტყო, ყაენის განკარგულება, აიყარა ავლახრითგან და წავიდა დუშეთს (1658 წ.).

X.

როსტომ მეფე შირაღის სასიათით და მიმართულებით სწორეთ ისეთი კაცია იყო, როგორც შეეფერებოდა მაშინდელს ქართლისა და კახეთის მდგომარეობას. სწარსეთის უთანასწორო ბრძოლამ, შაჰ-აბაზ I-ის შემდგომად არა — ერთგურობითა შემოსევეამ ისე ააოხრა და დააუძღურა ეს ქვეყნები. რომ შეუძლებელი იყო მათ წინააღმდეგობა გაეწიათ სწარსეთის ჯარის შემოსევისთვის. ქართლსა და კახეთს უჭირდათ მშვიდობიანი ცხოვრება, რომ ერის დაკარგული ძალები აღორძინებულიყვენ, სამეფო მოშენებულიყო და მომზადებულიყო საკვლად სრულის დამოუკიდებლობისთვის საბრძოლელად. სოლო მშვიდობიანობის დამყარება შეუძლებელი იყო სწარსეთის ზესელმწიფების მიუღებლად. როსტომ მეფეც გულწრფელად იცავდა სწარსეთის ზესელმწიფებს და ამნაირად სწარსელებს არ აძლევდა შემოსევის და აოხრების სახაბს. ამისთან როსტომ მეფეს შირაღ დიდი გავლენა ქქონდა სწარსეთის უაქნებზე და მით უფრო შექდლო სიკეთე მოეტანა ქართლისა და კახეთისთვის. მაგრამ, საუბედუროდ, როსტომ მეფეს სული შეუშაღეს ერთის მხრით ქართლის დიდებულებმა,

მეორე მხრით თეიმურაზ მეფემ, რომელმაც კერძო მხარე
 რომ მისთვის შეუძლებელი იყო ქართლისა და კასეთის
 შეერთება. ქართლის დიდებულები კი, რომლებიც როს-
 ტომ მეფეს უწყევდენ წინააღმდეგობას, მისდევდენ თავიანთს
 შირაღს სარგებლობას და არა ქვეყნისას. როსტომის
 გადაკენის შემდეგ მათ უნდოდათ ქართლში გაემეფებინათ
თეიმურაზი ან სხვა ვინმე, რომელიც მათ ხელში სათა-
მაშოდ შეიჭნებოდა და მათ თავნებობას სელს არ შეუ-
შლიდა. ეს თავნებობის საღერლეელი აქმალი ევქლასზე
 მეტად არაგვის ერისთავს, რომელმაც გაიძრანა თავის სა-
 ერისთვო დამოუკიდებელი გაესადა მეფისაგან და შეეჭნა
 მსგავსი იმიერ-საქართველოს სამთავროებისა: ოდიშისა,
 გურიისა და აბსაზეთისა.

ხოლო რომ როსტომს შეეძლო ბევრის გაკეთება
 თავის სამეფოს სასარგებლოდ, ეს ჩანს იქითგან, რაც გა-
 აკეთა. შირველად უნდა ზნიშნოთ, რომ ეს იყო მაშე-
 ნებელი სასახლეებისა, ცისეებისა, საყდრებისა, ქარვას-
 ლებისა, ხიდებისა და სოფლებისა. მან ააშენა მშვენიერი
 სასახლე ტფილისში, სიონსა და ანისატის შორის, მე-
 ტეხს შემოავლო ზღუდე და ხიდის უერთგან კალისცი-
 ხემდე გადავანი გაავლო. კიდევ ააშენა ტფილისში ქარ-
 ვანსარაია, განჯის გზაზე—დებედაზე გატეხილის. სი-
 დის ახლო ხიდა, სოფელი და ქარავანსარაია ¹⁾. როსტომ
 მეფემ ააშენა კიდევ ქალაქი, რომელსაც დაარქვა „მეფის
 ქალაქი“, ხოლო ახლა ქუქიან ახალ-ქალაქი, თქმამზე

1) გიორგიჯანიძე (იხ. ქართ. ცხ. II, გვ 533).

ქართლში ¹⁾ აღადგინა გაოხრებული სასოფლარი-
 დური. ²⁾ შესანიშნავია როსტომი საყდრების შენებით და
 შეკეთებით. ამ საქმეში მას შეელოდა მისი დეთისმოყვარე
 მეუღლე მარამი იმათ შეაკეთეს ტფილისში სიონის ³⁾ და
 მცხეთაში სვეტიცხოველის საყდარი, რომელთაც გუმბათები
 ახლად აუშენეს. გაასღეს დანგრეული საყდრები ალავერ-
 დისა ⁴⁾ და ურბნისისა. ისინი ძალიან ზრუნავდნენ ეკლესი-
 ების სასარგებლოდ სწირავდნენ მათ სოფლებს და გლეხებს,
 რომელთაც სშირად ათავისუფლებდნენ ყოველწინაირის
 გადასასადისგან. ⁵⁾

როსტომის მეფობის აუცილებელი შედეგი იყო
 სპარსეთის კულტურული გავლენა საქართველოზე. სპარსეთ-
 თან მშვიდობიანს და მეგობრულს განწყობილებას, იქითგან
 ბერის გადასასღებულის ქართველების უკან დაბრუნებას
 და სშირს მისკლამოსკლას საქართველოსა და სპარსეთის
 შორის მოჭყვა სპარსეთის ენის, ჩვეულების, ზნის,
 სარწმუნოების, განათლების და მწერლობის გავრცელება
 საქართველოში. სპარსული ლაზარავი და სიმღერა, სპარ-
 სული სმა-ჭამა. გარყვნილება და ეკლესიობა ძალიან

¹⁾ Иоселиани, города существ. и существ, въ Г. стр.27.

²⁾ Крест. грамоты Пурцеладзе ст. 96.

³⁾ Церк. гуджары Пурцеладзе стр. 57.

⁴⁾ გიორგიჯანიძე (იხ. ქართ. ცხ. ტ. II, გვ. 534)

⁵⁾ Церк. гуджары стр. 13, 22, 28, 56, 57, 77, 100;

кресть. грам. стр. 96.

ქართული
საქმიანო

გაკრულდა დიდკატეში და თვით უმაღლესს
 ლობამდისაც მიაწია. როსტომის მეუღბაშივე ითარგმნა
 ბეერი წიგნები სპარსულის ენითგან, სხვათა შორის ორი
 შესანიშნავი წიგნი: როსტომიანი (მაჰნამე) ხოსრო თურ-
 მანიძის მიერ და ეორანი (მაჰმადიანების სამღვთო წიგნი)
 ფარსადან გიორგიჯანიძის მიერ. როსტომ მეფეზე გ-
 სანს სპარსულს წესზე თავის კარას გამგენი, თუმცა
 არც ქართული წესი მოშალა, და სმარებაში შემოიღო აგრეთვე
 მოსკლეთა სპარსული სახელები.

წგნა-კაისრის სასოგადოების მალაზიაში ისე ღება შემდე-
გი წიგნები დ. კარიჭაშვილისა:

ლ. ნარ. მეფე	15 კაპ.
სე. იმან. მეფე	10 "
როსტომ მეფე,	10 "

6.

